

WSTĘP

Skandynawia jako region należy w Europie do obszarów ustabilizowanych politycznie, z gospodarczo zrównoważonym rozwojem i dobrze funkcjonującą polityką społeczną. Kraje skandynawskie w europejskich i pozaeuropejskich kontaktach międzynarodowych, zarówno politycznych, jak też gospodarczych, zabiegają o praktyczne urzeczywistnienie różnych form i ról współpracy. Gabinety socjaldemokratyczne w poszczególnych krajach skandynawskich (zwłaszcza w Szwecji, Danii i Norwegii) w okresie powojennym konsekwentnie zmierzają do zagwarantowania obywatelowi potrójnego bezpieczeństwa: w relacjach międzyosobowych (rola państwa opiekuńczego w kształtowaniu optymalnej polityki społecznej), w kontaktach człowieka ze środowiskiem przyrodniczym (aspekt ekologiczny) oraz na arenie międzynarodowej (polityka neutralności w szerokich międzynarodowych uwarunkowaniach). Zamożna Skandynawia o zawansowanej cywilizacji technologicznej i wysokim standardzie życia jest dziełem wytężonej pracy tych społeczeństw w okresie 30-letniego powojennego rozwoju tego regionu, który jest przedmiotem zainteresowania tej książki.

W ostatnich latach w literaturze polskiej oraz obcej, zwłaszcza historycznej, pojawiło się sporo prac omawiających powojenną historię Europy, w których jednak dzieje Skandynawii po 1945 roku przedstawiane są skąpo, wręcz marginalnie. W polskim piśmiennictwie naukowym brakuje całościowego zarysu dziejów i problemów dotyczących 30-lecia powojennego Skandynawii. Wyjątkiem jest podręcznikowo-syntetyczna praca T. Cieślaka z najnowszej historii krajów skandynawskich, opublikowana w 1978 roku (zob. bibliografia). Napisana została w rygorach ideologicznych tamtych czasów, z wykorzystaniem ograniczonej podstawy źródłowej, zatem przedstawia już dzisiaj mniejszą wartość.

W ostatnich dwudziestu latach dzieje powojenne Europy były przedmiotem zainteresowania historyków polskich, np. A. Czubińskiego, J. Krasuskie-

go, J. Kukułki, W. Roszkowskiego, J. Tyszkiewicza, E. Czapiewskiego, W. Rojka i kilku innych. W pracach tych badaczy dzieje powojenne Skandynawii zostały zaledwie naszkicowane lub wręcz pominięte, a region (także historycznie) uważany był za marginalny i mało znaczący. Wśród historyków obcych piszących o losach powojennych naszego kontynentu region skandynawski został również zmarginalizowany, co dotyczy prac autorskich lub pod redakcją, np. J.R. Wegsa, R. Ladrecha, W. Laqueura, R. Hilla, P. Johnsona, N. Daviesa, J. Gaddisa, G. Therborna (zob. bibliografia).

Natomiast w pozycjach dotyczących dziejów poszczególnych krajów nordyckich pióra historyków polskich znaleźć można sporo informacji o tym wszystkim, czym żyją społeczeństwa powojennej Skandynawii. Uwaga ta odnosi się do zarysu dziejów Szwecji A. Kerstena, historii Danii Wł. Czaplińskiego oraz dziejów Finlandii T. Cieślaka i B. Szordykowskiej (zob. bibliografia).

Zasadniczym celem niniejszej pracy jest możliwie szczegółowe i wszechstronne przedstawienie historii krajów i społeczeństw nordyckich w okresie 30 lat, jakie upłynęły od zakończenia II wojny światowej, tj. do roku 1975. W połowie lat 70., w wyniku tzw. szoku energetycznego, tradycyjny model państwa opiekuńczego znalazł się w ostrym kryzysie i Skandynawowie w następnych latach, już w nowych realiach społeczno-gospodarczych, zmuszeni byli poszukiwać nowych dróg rozwoju, co jest przedmiotem mojego kolejnego studium: *Skandynawia współczesna w poszukiwaniu nowych dróg rozwoju (1975–2015)*.

Głównie są to dzieje powojenne regionu skandynawskiego, w tym siedmiu państw nordyckich: Danii, Finlandii, Norwegii, Szwecji oraz trzech krajów Skandynawii Zachodniej – Islandii, Wysp Owczych i Grenlandii. Jest to rozległy obszar atlantycko-bałtycko-skandynawski, od Grenlandii na zachodzie po granicę fińsko-rosyjską na wschodzie. Warto nadmienić, że czynnik geograficzny oraz ekologiczny, zawsze obecny w najnowszej historii Skandynawii, pełni nadal istotną rolę. W obrębie jednak regionu skandynawskiego omawiam przede wszystkim dzieje narodowe poszczególnych społeczeństw skandynawskich, tj. Duńczyków, Finów, Norwegów, Szwedów, Islandczyków oraz pozbawionych w pełni wykształconej państwowości Farerów (mieszkańców Wysp Owczych), a także Inuitów (Grenlandczyków). Najwięcej miejsca poświęcam dziejom politycznym (np. sprawom ustrojowym, parlamentarnym), dotyczącym ewolucji organizacyjno-ideowej poszczególnych partii i ugrupowań. Interesujące są również wielorakie kontakty polityczne i gospodarcze krajów skandynawskich z państwami europejskimi (zwłaszcza z Europą Zachodnią), a także ze Stanami Zjednoczonymi i społeczeństwami afroazjatyckimi. Sprawy strategiczno-wojskowe tych społeczeństw także wzbudzają moje zainteresowanie. Sporo miejsca zajmują również powojenne procesy etniczno-migracyjne w regionie skandynawskim.

Poza kręgiem moich zainteresowań pozostają powojenne dzieje duchowo-religijne i kulturalno-literackie społeczeństw skandynawskich, bo z pewnością wymagałoby to odrębnego, szerszego i zarazem gruntownego omówienia. Podobną uwagę można by odnieść do wielorakich związków politycznych, gospodarczych i kulturalno-naukowych Polski z krajami skandynawskimi po 1945 roku (dotyczy to także szczegółowej analizy procesów integracyjnych w obrębie regionu bałtycko-skandynawskiego).

Konstrukcja pracy jest chronologiczno-rzeczowa. W każdym z rozdziałów przedstawione zostały dzieje poszczególnych krajów i społeczeństw skandynawskich. Ramy czasowe w dużym przybliżeniu ustaliłem jako wspólne dla wszystkich krajów skandynawskich, a to bynajmniej nie należy do spraw łatwych; raczej jest umowne. Pomimo różnych zbieżności i podobieństw (np. w sprawach gospodarczych) każdy z wymienionych siedmiu krajów miał własną specyfikę rozwojową. Ewolucja tożsamości narodowych w tym regionie nadal należy do kwestii aktualnych, jest sprawą dalszego ich rozwoju (np. w przypadku Farerów czy Inuitów). Dzieje poszczególnych narodów skandynawskich, niekiedy w umownie i orientacyjnie wydzielonych okresach, omawiam według określonego schematu – dzieje polityczne (działalność parlamentów i poszczególnych partii politycznych), polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, gospodarka w szerokim zakresie i ujęciu, polityka społeczna, handel zagraniczny oraz kontakty z integrującą się Europą, wreszcie polityka migracyjna i ruchy masowe (np. ruch studencki, feminizm, ruch ekologiczny).

W rozdziale I, który obejmuje lata 1944 (1945)–1947, omawiam różnorodne mechanizmy i motywacje wyjścia poszczególnych krajów skandynawskich ze stanu wojny, a także przedstawiam trudne problemy polityczne, ideowe, przemiany społeczne i gospodarcze oraz nowy styl prowadzenia polityki zagranicznej pomiędzy „amerykańskim” Zachodem oraz „radzieckim” Wschodem.

W rozdziale II (lata 1948–1950) skupiam uwagę na wysiłkach polityczno-wojskowych Skandynawów dotyczących budowy wspólnego nordyckiego związku obronnego i celnego (inicjatywy niestety nieudanej), przedstawiam kulisy wejścia Danii, Norwegii oraz Islandii do NATO i analizuję „specjalne kontakty” Finlandii ze Związkiem Radzieckim oraz tradycyjną, chociaż zmodyfikowaną i zmodernizowaną politykę neutralności Szwecji.

W rozdziale kolejnym przedstawiam specyfikę uwarunkowań i wewnętrzną sytuację polityczno-wojskową poszczególnych krajów nordyckich w okresie zimnej wojny (1950–1957) pomiędzy europejskim Wschodem i Zachodem. Uwzględniłem w swych rozważaniach trudne realia sceny politycznej i życia społeczno-gospodarczego Finlandii w bezpośrednim sąsiedztwie ZSRR. W przypadku Danii, Norwegii oraz Islandii, krajów będących w strukturach wojskowych NATO, zwracam uwagę nie tylko na sprawy bezpieczeństwa, ale

również na szeroką panoramę zmian politycznych, ustrojowo-konstytucyjnych i gospodarczo-społecznych.

W rozdziale IV dokonuję interpretacji istotnych zmian politycznych i społeczno-gospodarczych (np. procesów i mechanizmów szybko postępującej modernizacji ekonomiki) krajów skandynawskich na przełomie lat 50. i 60. W polityce zagranicznej widoczny był w tym czasie wzrost zainteresowania ze strony ZSRR i USA regionem bałtycko-skandynawskim, natomiast gospodarczo Skandynawowie wzmacniają wielorakie więzy z rynkiem zachodnioeuropejskim.

W rozdziale V zajmuję się szerszą analizą budowy podstaw państwa opiekuńczego (względnie państwa dobrobytu), zwłaszcza w Szwecji, Danii i Finlandii. Poza niewątpliwymi osiągnięciami gospodarczo-cywilizacyjnymi wyłoniły się w budowie tego państwa dylematy i trudności charakteru strukturalnego oraz ideowego, co uwidoczniło się w życiu społecznym, gospodarczym, a pośrednio także politycznym na przełomie lat 60. i 70.

We wszystkich wymienionych rozdziałach tej pracy omawiających całościowo wydarzenia skandynawskiego 30-lecia powojennego wskazuję na określone braki oraz niedociągnięcia w polityce wewnętrznej i zagranicznej tych krajów.

Praca z jednej strony ma charakter podręcznikowy, a z drugiej strony syntetyzujący. Oznacza to, że przekazuję w niej zasadnicze informacje o życiu oraz dokonaniach, i to w różnych dziedzinach, społeczeństw skandynawskich po 1945 roku przy równoczesnych próbach zwrócenia uwagi na kwestie i zjawiska węzłowe wraz z syntetyzującymi wnioskami oraz uogólnieniami. Została oparta na obfitej i różnorodnej literaturze anglojęzycznej, polskiej, niemieckiej, rosyjskiej i w językach skandynawskich – głównie szwedzkim, duńskim i norweskim. Owa wielojęzyczność, a także różnorodność interpretacyjna wydarzeń (np. historyków skandynawskich) stanowi duże utrudnienie dla zajmujących się historią krajów nordyckich.

Niniejsza publikacja jest pierwszą próbą systematycznego przedstawienia dziejów powojennej Skandynawii w literaturze polskiej i obcej.

Poznań, wrzesień 2014 r.